

فرا تحلیل کیفی فرهنگ‌ها و دانشنامه‌های حقوقی در ایران؛ آسیب‌ها و راهکارها

هادی کرامتی معز • استادیار، گروه حقوق گروه جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشکده‌گان فارابی، دانشگاه تهران، قم، ایران. (نویسنده مسئول)
keramati@ut.ac.ir
رضا دلاوری • استادیار، گروه حقوق عمومی، دانشکده حقوق، دانشگاه طلوع مهر، قم، ایران.
r.delavari@tolouemehr.ac.ir

چکیده

فرهنگ‌های تخصصی و دانشنامه‌های حقوقی، یکی از ابزارهای کلیدی در توسعه دانش حقوق و ارتقای کیفیت نظام حقوقی هر کشور محسوب می‌شود. با این حال، در ایران، فرهنگ‌های تخصصی موجود با چالش‌های متعددی از جمله عدم رعایت معیارهای بین‌المللی، ضعف در پردازش علمی، و فقدان کار تیمی در تنظیم آن مواجه هستند. پژوهش حاضر با هدف واکاوی وضعیت فرهنگ‌های تخصصی حقوقی در ایران، با به‌کارگیری روش فراتحلیل کیفی، بیش از ۱۵۰ فرهنگ تخصصی، شامل فرهنگ‌های توصیفی، دوزبانه و دانشنامه‌های حقوقی را مورد بررسی قرار داده است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که عدم مشارکت اساتید و دکترین برجسته حقوق، ترجمه‌های نامناسب، عدم هماهنگی با نیازهای علمی و اجرایی، و کمبود نگاه میان‌رشته‌ای، از مهم‌ترین موانع تدوین دقیق فرهنگ‌های تخصصی حقوق در ایران هستند. به‌علاوه، ضعف در به‌کارگیری فناوری‌های نوین و فقدان پایگاه‌های داده یکپارچه برای تدوین فرهنگ‌های تخصصی، موجب شده است که فرهنگ‌های موجود کارایی لازم را نداشته باشند و نتوانند به‌عنوان منابع مرجع مورد استفاده گسترده قرار گیرند. این جستار در نهایت بهره‌گیری از نرم‌افزارهای تخصصی فرهنگ‌نگاری، افزایش تعامل میان متخصصان حقوقی و زبان‌شناسان، توسعه همکاری‌های علمی بین‌المللی و ایجاد چارچوب‌های معیار برای تدوین فرهنگ‌های تخصصی دانش حقوق را پیشنهاد داده است تا کاربردپذیری آن‌ها در نظام حقوقی ایران افزایش یابد.

واژگان کلیدی: فرهنگ‌نگاری تخصصی، معیارهای فرهنگ‌نگاری، فرهنگ حقوقی، دانشنامه حقوقی.

مقدمه

از دیرباز تاکنون به فرهنگ‌نویسی به مثابه یک علم، فن و هنر توجه شده است و امروزه نیز با شتاب بیشتری پیش می‌رود. گذر زمان، تغییر جوامع از جنبه‌های گوناگون و پیشرفت روزافزون علوم، واژگان هر زبان را دچار تغییر و تحول می‌کند. ما با لغت‌های بسیاری روبه‌رو هستیم؛ ولی با توجه به گستردگی دامنه واژگان زبان، هر فرهنگ لغت تنها بخشی از واژه‌ها را دربرمی‌گیرد. در این میان، ناگزیر نگارش فرهنگ‌های تخصصی نیز رواج بسیاری می‌یابد.

به‌طور کلی، تسلط بر واژگان تخصصی هر حوزه علمی، نقش کلیدی در درک عمیق‌تر آن دانش ایفا می‌کند. یکی از دلایل اصلی تدوین فرهنگ‌های تخصصی نیز همین موضوع است؛ یعنی کمک به فهم روشن‌تر اصطلاحات و مفاهیم خاص یک رشته برای تسهیل مطالعه و تحلیل متون علمی آن حوزه. از سوی دیگر پدیده عدم قطعیت زبانی و ناپایداری و بی‌ثباتی خواص معنایی و کاربردی لغات و این واقعیت که واژه‌های یک‌زبان همواره دستخوش تحولات زمانی، مکانی، اجتماعی، فرهنگی، و حتی سیاسی می‌شوند، به گونه‌ای که نه تنها معنا بلکه کاربرد آن‌ها نیز دچار تحول می‌شود، ضرورت‌هایی را برای بازنگری مداوم در فرهنگ‌ها و تدوین فرهنگ‌های جدید به‌منظور حفظ اعتبار در گذر زمان ایجاد می‌کند.

بی‌شک فرهنگ‌نویسی در ایران نسبت به چند دهه پیش، از پیشرفتی قابل توجه برخوردار بوده است، انتشار فرهنگ‌ها در زمینه‌های مختلف علوم انسانی و اجتماعی خوشبختانه در سال‌های اخیر رشد زیادی کرده است، هر چند هنوز ما با نقطه آرمانی و ضروری برای کشوری که به دلیل واردشدن در یک فرایند بزرگ انقلاب اجتماعی نیاز شدیدی به منابع و مراجع اساسی برای توانایی به تفکر و پیدا کردن راه خود در شرایط سخت و پیچیده جهان کنونی دارد، فاصله داریم. یکی از مشکلاتی که بر سر راه هر گونه فرهنگ‌نویسی وجود

دارد و تمام کسانی که از دور یا نزدیک با این موضوع سروکار دارند به آن آگاه‌اند، نبود زمینه‌های لازم و مناسب برای کار تیمی و هماهنگی در ایران است متأسفانه این امر سبب می‌شود اغلب کارها متکی به فرد باشند و هر کس به سلیقه و توانایی خود گامی، هر چند در بسیاری موارد ارزشمند اما محدود در زمینه‌ای که فکر می‌کند دارای اهمیت بیشتر و اولویت است، اقدام به تهیه و تدوین فرهنگ‌های تخصصی نماید.

در حوزه علم حقوق و شاخه‌های مرتبط با آن، فرهنگ‌های تخصصی متعددی منتشر شده‌اند. این پژوهش با هدف بررسی وضعیت فعلی این فرهنگ‌ها، شناسایی گستره و تنوع آن‌ها و نیز آشکارسازی نقاط ضعف و کاستی‌های موجود صورت گرفته است. نگارنده در تلاش است تا علاقه‌مندان به حوزه فرهنگ‌نگاری را به تامل و بازاندیشی در این مسیر دعوت کند. چرا که تا زمانی که اصول علمی و روش‌های نوین در تدوین فرهنگ‌های یک‌زبانه و دوزبانه رعایت نگردد، و فرهنگ‌نویس از دانش تخصصی لازم در این حوزه برخوردار نباشد، مشکلات ساختاری و انتقادهای وارد بر تولید و انتشار فرهنگ‌های حقوقی همچنان تداوم خواهد یافت. حل این چالش‌ها مستلزم رویکردی علمی و دقیق است، در غیر این صورت، ناهماهنگی‌ها در این عرصه بیشتر خواهد شد.

این پژوهش با استفاده از روش فرا تحلیل کیفی، ضمن بررسی و تحلیل کیفی فرهنگ‌های تخصصی حقوقی در ایران، تلاش می‌کند تا ابعاد ضعف‌ها و چالش‌های موجود را شناسایی کرده و راهکارهایی برای بهبود این وضعیت ارائه دهد. با تحلیل تطبیقی فرهنگ‌های حقوقی موجود با نمونه‌های موفق بین‌المللی، این تحقیق به دنبال ارائه راهبردهایی برای اصلاح ساختار فرهنگ‌نگاری حقوقی در ایران است تا از این طریق، کیفیت این فرهنگ‌ها بهبود یابد و بتوانند پاسخگوی نیازهای علمی و اجرایی حقوق‌دانان باشند.

برای پاسخ‌گویی به پرسش اصلی این پژوهش، لازم بود تا مجموعه‌ای از فرهنگ‌های تخصصی منتشرشده در حوزه‌ی حقوق مورد مطالعه قرار گیرند تا از این رهگذر بتوان

وضعیت تنوع، میزان فراوانی و کیفیت آن‌ها را ارزیابی کرد. در این راستا، با بهره‌گیری از روش فراتحلیل، جنبه‌هایی چون موضوعات مطرح‌شده در فرهنگ‌ها، ماهیت تألیفی یا ترجمه‌ای آن‌ها، ناشران و همچنین میزان مشارکت گروهی در تدوین این آثار، مورد بررسی دقیق قرار گرفت. این پژوهش با مرور و تحلیل بیش از ۱۵۰ فرهنگ تخصصی در حوزه حقوق، آسیب‌ها و کاستی‌های موجود را شناسایی کرده و در نهایت، پیشنهادهایی کاربردی برای ارتقای روند فرهنگ‌نگاری تخصصی ارائه نموده است.

در فرآیند بررسی فرهنگ‌های تخصصی حقوق، پرسش‌های اساسی زیر مطرح شده‌اند: چه عواملی بر تألیف فرهنگ‌ها و دانشنامه‌های حقوقی تأثیرگذار بوده و این فرهنگ‌ها تا چه حد از ایدئولوژی‌های حاکم، متون فقهی و اقتباس از فرهنگ‌های بیگانه تأثیر پذیرفته‌اند و چه نشانه‌هایی از سیر تطور آن‌ها از گذشته تا امروز مشاهده می‌شود؟ هر یک از این فرهنگ‌ها و دانشنامه‌های حقوقی از نظر موضوعی به کدام شاخه یا گرایش علمی در حوزه حقوق تعلق دارند؟ این فرهنگ‌ها چگونه تولید شده‌اند؟ آیا حاصل ترجمه، اقتباس یا نتیجه پژوهش و نگارش مستقل هستند؟

۱. نگاهی به تنوع فرهنگ‌نگاری در رشته حقوق

اصولاً آشنایی با واژه‌های تخصصی، یکی از ابزارهای فهم هر علم و دانش تخصصی است. شاید یکی از علت‌های انتشار فرهنگ‌های تخصصی، فراهم آوردن امکان درک بهتر مفاهیم، واژه‌ها و اصطلاحات آن دانش برای فهم آسان‌تر متون تخصصی باشد. از سوی دیگر پدیده عدم قطعیت زبانی و ناپایداری و بی‌ثباتی خواص معنایی و کاربردی لغات و این واقعیت که واژه‌های یک‌زبان همواره دستخوش تحولات زمانی، مکانی، اجتماعی، فرهنگی، و حتی سیاسی می‌شوند، به گونه‌ای که نه تنها معنا بلکه کاربرد آن‌ها نیز دچار

تحول می‌شود، ضرورت‌هایی را برای بازنگری مداوم در فرهنگ‌ها و تدوین فرهنگ‌های جدید به منظور حفظ اعتبار در گذر زمان ایجاد می‌کند.

فرهنگ‌های لغات بسته به کارکرد زبانی آن‌ها امروزه انواع مختلفی دارند رایج‌ترین انواع آن‌ها عبارت‌اند از:

فرهنگ لغت تخصصی: تمایز گسترده‌ای بین فرهنگ لغت‌های عمومی و تخصصی وجود دارد. فرهنگ لغت‌های تخصصی به جای طیف کاملی از کلمات در زبان، شامل کلمات در زمینه‌های تخصصی می‌باشند. مانند فرهنگ تخصصی حقوق، فرهنگ تخصصی علوم سیاسی، فرهنگ تخصصی حسابداری و غیره.

فرهنگ لغت تک‌زبانه: یک فرهنگ لغت تک‌زبانه از یک زبان برای کلمات و تعاریف آنها استفاده می‌کند. برای مثال فرهنگ انگلیسی به انگلیسی حقوق آکسفورد و غیره.

فرهنگ لغت چندزبانه: این فرهنگ لغت معنی کلمات را در چند زبان مختلف در اختیار ما قرار می‌دهد. برای مثال فرهنگ فرانسه به فارسی و انگلیسی که معنی لغات آلمانی را به طور همزمان هم به فارسی و هم به انگلیسی در اختیار ما قرار می‌دهد.

دایرة المعارف‌ها یا دانشنامه‌ها: دایرة المعارف‌ها یا دانشنامه‌ها از جمله کتاب‌های مرجع می‌باشند که در آنها اطلاعات برگزیده‌ای در رشته‌های دانش بشری و یا رشته‌ای ویژه به صورت مطالب بسیار کوتاه و فشرده، فراهم شده است. دایرة المعارف، حاصل کوشش یک نویسنده یا زحمات گروهی نویسنده است که به صورت تک جلدی یا چند جلدی حاوی خلاصه مستند و قابل فهمی از مجموع معارف بشری تألیف و تدوین می‌شود و ناظر به اطلاعات مکتوب و مصور در باب موضوع‌های گوناگون، با نظمی الفبایی است.

ارزیابی و نقد فرهنگ‌های واژگانی که به مثابه فعالیتی در جهت بهبود این دسته از آثار برشمرده می‌شود، در سال‌های اخیر با انتشار آثاری چند همراه بوده است که از آن جمله می‌توان با توجه به نوع فرهنگ و رویکرد منتقد، به آثار مؤلفانی چون جعفری (۱۳۹۲)، دلاوری (۱۳۹۰)، هاشمی میناباد (۱۳۹۵)، داوری (۱۳۹۶)، و قانعی فر (۱۳۸۲)

اشاره نمود. این دسته از آثار انتقادی زمانی بیش از پیش اهمیت می‌یابند که فرهنگ‌های مورد بررسی به عنوان منبع و مرجع در فضاها و آموزشی و دانشگاهی کاربرد داشته باشند. قانعی فر (۱۳۸۲) در مقاله‌ای با عنوان "چالش‌های فرهنگ‌نگاری در ایران" معتقد است: تا زمانی که اصول و روش‌های نوین فرهنگ‌نگاری دوزبانه و یک‌زبانه رعایت نشود و فرهنگ‌نگار به مهارت و دانش تخصصی این رشته آراسته و مجهز نباشد، همچنان این کمبودهای اصول معیار در فرهنگ‌نگاری و نقدهای توان با اتهام در بازار فرهنگ‌نگاری و نشر فرهنگ لغت‌های ایران وجود دارد و تا زمانی که برای چالش‌های اساسی فوق‌الذکر چاره‌ای علمی و منطقی اندیشیده نشود، این نابسامانی تودرتو، بیشتر و بیشتر می‌گردد. هدف از این بررسی اعمال نگرشی نسبتاً متفاوت و پی‌بردن به راه و رسمی معیار برای تسلط به اصول و روش معتبر تدوین و تکلیف فرهنگ‌های بهتر و جستجو برای دست‌یافتن به راهکارهای جدید جهت تهیه فرهنگ مطابق با اصول نوین و علمی روز جهان، و رفع نقایص موجود است.

دلاوری (۱۳۹۰) در مقاله‌ای با عنوان "فرهنگ‌نگاری تخصصی علوم سیاسی و روابط بین‌الملل در ایران: آسیب‌ها و راهکارها" باهدف شناخت وضع موجود فرهنگ‌های تخصصی علوم سیاسی و روابط بین‌الملل و فهم بهتر وضعیت این فرهنگ‌ها و شناسایی تنوع و فراوانی و آسیب‌ها و خطاهای موجود در این زمینه سازمانده‌ی گردیده است. او با روش تحلیل محتوا به بررسی و آسیب‌شناسی بیش از ۱۰۰ فرهنگ تخصصی اعم از فرهنگ‌های توصیفی، دوزبانه، سیاسی مطبوعاتی و دانشنامه‌های موجود در زمینه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل پرداخته شده است. برخی از نتایج تحقیق نشان می‌دهد که اعمال جهت‌گیری‌های سیاسی در فرهنگ‌نویسی، تشریح واژه‌های سیاسی در خدمت احزاب و تبلیغات، کم‌دقتی‌ها در برابر‌گذاری‌ها، عدم ورود اساتید علوم سیاسی و روابط بین‌الملل در کار فرهنگ‌نویسی، ناآشنایی با نمادهای فرهنگی حوزه‌های مختلف دانش سیاسی در هر دو زبان مبنا و مقصد، عدم آشنایی با فنون و شیوه‌های نوین فرهنگ‌نویسی، عدم انجام کار تخصصی توسط مؤسسات انتشاراتی در زمینه علوم سیاسی، نبود کار تیمی و گروهی در فرهنگ‌نویسی، عدم رعایت معیارهای بین‌المللی همراه با بومی‌سازی از مهم‌ترین آسیب‌های فرهنگ‌نگاری

تخصصی علوم سیاسی و روابط بین‌الملل در ایران است. در پایان ضمن جمع‌بندی و نتیجه‌گیری، راهکارهایی برای تقویت فرهنگ‌نویسی تخصصی علوم سیاسی و روابط بین‌الملل در ایران ارائه گردیده است.

زهره جعفری (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان "مروری بر مقوله نقد فرهنگ لغت و مبانی آن" به ارائه‌نمایی از ویژگی‌های یک نقد مطلوب و گسترش آگاهی و عادت به استفاده از فرهنگ لغت یک‌زبانه عمومی در جامعه‌ای مثل ایران می‌پردازد و معتقد است که در کشور ما اغلب افراد با فرهنگ‌های لغت آشنایی و الفتی ندارند و حتی در میان افراد فرهیخته نیز عادت به استفاده از فرهنگ لغت، اگر نگوییم اصلاً وجود ندارد، قطعاً بسیار اندک است. یکی از موانع افزایش دانش و مهارت کار با فرهنگ‌های لغت نبود نظریه منسجم و مشخص در حوزه نقد و داوری آن‌هاست که بر روند تولید فرهنگ‌های جامع، کارآمد و کاربرمحور نیز تأثیر منفی می‌گذارد.

اولین فرهنگ حقوقی در ایران ظاهراً متعلق به مرحوم دکتر محمد جعفر جعفری لنگرودی است که برای نخستین بار اثری تخصصی تحت عنوان ترمینولوژی حقوق (و احتمالاً پس از آن دانشنامه حقوقی) را منتشر کرد (بین سال‌های ۱۳۴۴ - ۱۳۵۰). این اثر به صورت مفصل به تعریف واژه‌های فقهی و حقوقی پرداخته و دامنه اصطلاحات را فراتر از متون صرف در سایر علوم نیز گسترش داده است. بنابر اطلاعات موجود، دکتر جعفری لنگرودی از پیشگامان تدوین واژه‌نامه‌های تخصصی حقوقی در کشور به حساب می‌آید؛ پس می‌توان این اثر را اولین فرهنگ حقوقی مدرن در ایران دانست. همچنین عبدالحمید ابوالحمد و همکاران نیز در سال ۱۳۵۶ نسبت به تدوین فرهنگ اصطلاحات حقوقی فارسی-فرانسه در دو جلد تدوین نمودند که توسط انتشارات بنیاد فرهنگ ایران منتشر شد.

۲. روش‌شناسی پژوهش

فرا تحلیل عبارت از رویکرد کمی که برای ترکیب نظام‌مند، تحقیقات قبلی و آن‌چه که توسط محققین پیشین انجام شده است برای دستیابی به جمع‌بندی درباره بدنه تحقیق و کشف دانش جدید انجام می‌شود. این تکنیک کمی تواند به اثربخشی یافته‌ها، کشف خلأ

علمی و برنامه‌ریزی برای پژوهش‌های جدید در زمینه موضوع کاربردی موردنظر منجر شود.

با استفاده از روش فراتحلیل می‌توان به مروری نظام‌مند و انتقادی در قبال مجموعه پژوهش‌هایی که در مورد فرهنگ‌نگاری تخصصی در ایران صورت گرفته است، دست‌یافت. روش فراتحلیل در زیرمجموعه مطالعات نظام‌یافته قرار می‌گیرد. پژوهش‌های انجام شده در یک زمینه معمولاً پراکنده و بی‌ارتباط با یکدیگرند اما فراتحلیل آنها ما را قادر می‌سازد به نسبت، ارتباط و معنی کلی آنها دست‌یابیم.

این تحقیق در زمره‌ی مطالعات توصیفی-تحلیلی قرار می‌گیرد و با بهره‌گیری از روش فراتحلیل، به بررسی چالش‌ها و آسیب‌های موجود در فرهنگ‌نگاری تخصصی حوزه‌ی حقوق می‌پردازد. هدف نهایی پژوهش، ارائه‌ی راهبردهایی برای ارتقای کیفیت و اثربخشی فرهنگ‌نامه‌های حقوقی است. داده‌های مورد نیاز از طریق شیوه‌های کتابخانه‌ای و تحلیل اسناد گردآوری شده‌اند. جامعه آماری این پژوهش کلیه فرهنگ‌های تخصصی، دائرةالمعارف‌ها، برنامه (اپلیکیشن) ها و.. نوشته یا ترجمه شده در ایران از بدو تأسیس رشته حقوق در ایران بوده است. برای دستیابی به پژوهش‌های انجام شده و فرهنگ‌های تخصصی از پایگاه‌های داده‌های علمی، کتابخانه‌ها و اسناد در دسترس استفاده شده است. بعد از غربالگری لازم از میان بیش از ۱۵۰ فرهنگ، دائرةالمعارف، کتب مربوط به متون تخصصی و برنامه (اپلیکیشن) ۱۳۵ مورد برای فراتحلیل مناسب تشخیص داده شد. این پژوهش‌ها در دو بخش «یافته‌های توصیفی فراتحلیل» و «ارزیابی کیفی آنها» بررسی شده‌اند. یافته‌های توصیفی شامل بازه زمانی، فراوانی کتب، تیمی و فردی بودن کار پژوهشی و... است.

۳. یافته‌های پژوهش

با تحلیل و بررسی بیش از ۱۵۰ عنوان فرهنگ و دانش‌نامه در حوزه حقوق، می‌توان تلاش‌های انجام شده در زمینه فرهنگ‌نگاری حقوقی در ایران را به چند دسته کلی طبقه‌بندی کرد: تدوین دانش‌نامه‌های حقوقی، فرهنگ‌نامه‌های توصیفی، آثار دوزبانه، ترجمه فرهنگ‌های مرتبط با حقوق، گردآوری واژه‌نامه‌های اختصارات و علائم، تهیه متون

تخصصی برای آموزش حقوق، تولید نرم افزارهای کاربردی در این حوزه، و نیز فرهنگ نویسی در زبان های غیر از انگلیسی.

۱. گونه شناسی کلی پژوهش های صورت پذیرفته در خصوص فرهنگ نگاری و دانشنامه نگاری

(الف) دایرة المعارف ها و دانشنامه ها

در سال های اخیر، ضرورت تدوین دانشنامه های تخصصی به یکی از اولویت های اصلی محققان، استادان و دانشجویان تبدیل شده است. هر چه رشته حقوق در عرصه های علمی و کاربردی (اعم از دانشگاه ها و سایر مراکز آموزشی) با انسجام و نظام مندی بیشتری پیش می رود، نیاز جامعه علمی به بهره گیری از منابع جامع و مرجع مانند دانشنامه ها پررنگ تر می شود.

جدول شماره ۱: دایرة المعارف ها و دانشنامه ها

ردیف	عنوان	مؤلف یا مترجم	انتشارات	موضوع
۱	دانشنامه حقوق کیفری انگلستان [۱]	نسرين مهرا	بنیاد حقوقی میزان	حقوق جزا و جرم شناسی
۲	دانشنامه حقوقی [۲]	محمد جعفر جعفری لنگرودی	گنج دانش	عمومی
۳	دانشنامه سیاستگذاری حقوقی [۳]	لعیا جنیدی، امیرحسن نیازپور	معاونت تدوین، تحقیق و انتشار قوانین و مقررات ریاست جمهوری	عمومی
۴	دانشنامه حقوقی خانواده [۴]	امید یزدی	کتاب آوا	حقوق مدنی
۵	دانشنامه حقوقی [۵]	فهیمة ملک زاده	مجد	حقوق مدنی
۶	دانشنامه حقوقی [۶]	فهیمة ملک زاده	مجد	حقوق جزا
۷	دانشنامه حقوقی امور گمرکی [۷]	عبدالله احمدی	میزان	حقوق مالیه عمومی
۸	دانشنامه حقوق خصوصی [۸]	مسعود انصاری-محمد علی طاهری	محراب فکر	حقوق خصوصی
۹	دانشنامه مسوولیت کیفری [۹]	محسن شریفی	میزان	حقوق جزا و جرم شناسی

۱۰	دانشنامه اسلام و حقوق بین الملل بشر دوستانه [۱۰]	مسعود امامی - رمضانعلی چوپای جویباری	بنیاد حقوقی میزان	حقوق بین الملل
۱۱	ترمینولوژی حقوق جزای اختصاصی [۱۱]	علیرضا شکر بیگی - یوسف نیازی - یحیی پیری	انتشارات آوا	حقوق جزا و جرم شناسی
۱۳	دانشنامه حقوق اخلاق زیستی [۱۲]	جیمز بی تاپس ترجمه محمد جعفر ساعد	مجد	عمومی
۱۴	دانشنامه قران و حقوق [۱۳]	علی اکبر رشاد	پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی	فقه و حقوق اسلامی
۱۵	دانشنامه تفصیلی حقوق عمومی [۱۴]	دکتر احمد خسروی ، دکتر داوود کاظمی	انتشارات دانشگاه بیرجند	حقوق عمومی
۱۶	دانشنامه جرم شناسی آکسفورد [۱۵]	مایک مگوایر راد مورگان رابرت رینر ترجمه حمید رضا ملک محمدی	بنیاد حقوقی میزان	حقوق جزا و جرم شناسی
۱۷	دانشنامه حقوق بشر [۱۶]	دیوید رابرتسون ترجمه زهرا عامری ، احمد خسروی، محمدباقر مقدسی	خرسندی	حقوق بشر
۱۸	دانشنامه حقوق ایران [۱۷]	کاظم موسوی بجنوردی	دایرة المعارف بزرگ اسلامی	عمومی
۱۹	دائرالمعارف حقوقی شوراها و شهرداری ها [۱۸]	امید محمدی	جنگل	عمومی
۲۰	دانشنامه علوم جنایی اطفال و نوجوانان [۱۹]	شهلا معظمی - محمود مهدوی	نشر دادگستر	حقوق جزا و جرم شناسی
۲۱	وکیل سایبری: دانشنامه تخصصی جرائم رایانه ای [۲۰]	حسن شاهدوست	طلوع مجد	حقوق فناوری اطلاعات
۲۲	دائرالمعارف حقوق مدنی و تجارت [۲۱]	محمد جعفر جعفری لنگرودی	گنج دانش	حقوق خصوصی
۲۳	الفارق (دائرالمعارف عمومی حقوق [۲۲])	محمد جعفر جعفری لنگرودی	گنج دانش	عمومی
۲۴	دائرالمعارف حقوق اساسی کشورها [۲۳]	گرهارد روبرس ترجمه جوانمیر عبدالهی، فرزاد باباخانی	دانشگاه کردستان	عمومی
۲۵	دائرالمعارف عدالت کیفری انگلستان [۲۴]	نسرين مهرا	بنیاد حقوقی میزان	حقوق جزا و جرم شناسی
۲۶	دانشنامه سیاستگذاری عمومی [۲۵]	ترجمه محمد صفار	میزان	عمومی

ب) فرهنگ‌های توصیفی:

در سال‌های اخیر، تدوین دانشنامه‌ها و مجموعه‌هایی که به تبیین مفاهیم و مبانی نظری می‌پردازند، به یکی از نیازهای جدی جامعه علمی، به‌ویژه استادان، پژوهشگران و دانشجویان بدل شده است. هرچه رشته حقوق در سطوح آموزشی و نظری با ساختارمند شدن، تخصص‌گرایی و نظم علمی بیشتری همراه می‌شود، ضرورت دسترسی به منابع جامع و نظام‌مند مانند دانشنامه‌ها برای محافل علمی و دانشگاهی نیز بیشتر احساس می‌شود.

جدول شماره ۲: فرهنگ‌های توصیفی

ردیف	عنوان	مؤلف یا مترجم	انتشارات	موضوع
۱	فرهنگ تشریحی کاربردی حقوق [۲۶]	هرمز رشديه	نشر آگاه	عمومی
۲	فرهنگ توصیفی واژگان حقوقی [۲۷]	حسن زارعی - هانیه انصاری - مروارید رزاقی	جنگل	عمومی
۳	فرهنگ توصیفی حقوق بین الملل [۲۸]	شهرام آربن	بهنامی	حقوق بین الملل
۴	فرهنگ تشریحی اصطلاحات حقوقی [۲۹]	سید مهدی کمالان	کمالان	عمومی
۵	ترمینولوژی حقوق سیاسی [۳۰]	محمد جعفر جعفری لنگرودی	گنج دانش	عمومی
۶	تجلی واژگان حقوقی در شعر فارسی [۳۱]	رضا وطن خواه	دادبخش	عمومی
۷	فرهنگ تشریحی حقوق بازرگانی و اصطلاحات بازرگانی و گمرک [۳۲]	محمد رضا دادخواه - فرانک زندنامدار	شهر آشوب	مالیه عمومی و تجارت
۸	فرهنگ تشریحی واژگان؛ حقوق فناوری اطلاعات [۳۳]	موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی	موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی	فناوری اطلاعات
۹	اصطلاحات تشریحی حقوق جزا عمومی و اختصاصی [۳۴]	فهیمه ملک زاده	مجد	حقوق جزا و جرم شناسی
۱۰	کاربردترین لغات و اصطلاحات حقوقی [۳۵]	عاطفه افکاری مهربانی	مجد	عمومی
۱۱	فرهنگ لغات و اصطلاحات حقوق مدنی [۳۶]	مسعود قلعه نویی	مجد	مدنی
۱۲	فرهنگ تشریحی اصطلاحات اصول [۳۷]	عیسی ولایی	نشر نی	فقه و حقوق اسلامی
۱۳	فرهنگ تشریحی لغات، عبارات و اصطلاحات قراردادهای خدمت، تجاری، سرمایه‌گذاری و تامین مالی رایج در صنعت نفت بین‌المللی [۳۸]	مسعود زهدی	هزاره سوم اندیشه	حقوق تجارت
۱۴	فرهنگ لغات و اصطلاحات حقوق کیفری [۳۹]	احمد میر زنده دل	کتاب آمه	حقوق جزا

۱۵	فرهنگ اصطلاحات فقه اسلامی [۴۰]	محسن جابری عربلو	امیر کبیر	فقه و حقوق اسلامی
----	--------------------------------	------------------	-----------	-------------------

ج): فرهنگ‌های دو زبانه

واژه‌نامه‌های دوزبانه در حوزه حقوق عمدتاً با هدف تسهیل روند ترجمه متون تخصصی حقوقی تهیه شده‌اند. این آثار، علاوه بر واژگان صرفاً حقوقی، گاه شامل اصطلاحاتی از حوزه‌های مرتبط نظیر اقتصاد و سیاست نیز هستند. چنین فرهنگ‌نامه‌هایی می‌توانند منبعی سودمند برای دانشجویان، پژوهشگران و مترجمان متون حقوقی به شمار آیند. از جمله نمونه‌های قابل ذکر در این زمینه می‌توان به آثاری مانند واژه‌نامه حقوقی رهنما، فرهنگ اصطلاحات حقوق عمومی و فرهنگ تخصصی حقوق بین‌الملل اشاره کرد.

جدول شماره ۳: فرهنگ‌های دو زبانه

رد ی ف	عنوان	مؤلف یا مترجم	انتشارات	موضوع
۱	مختصر فرهنگ واژگان تخصصی حقوق بین‌الملل عمومی	اسماعیل محمدی	جنگل	حقوق بین الملل
۲	فرهنگ تخصصی حقوق تجارت بین‌الملل	ایرج حسینی صدر آبادی - علی فاتح	میزان	حقوق تجارت
۳	فرهنگ اصطلاحات حقوقی	دیوان داوری دعاوی ایران	نشر داد آفرین	کلیه گرایش‌ها
۴	فرهنگ لغات دو سویه حقوقی	محمود رضائی	اخوان	کلیه گرایش‌ها
۵	واژگان تخصصی حقوق کیفری	عاطفه عباسی	مجد	حقوق جزا
۶	فرهنگ حقوقی رهنما	عباس یزدی	رهنما	کلیه گرایش‌ها
۷	فرهنگ حقوقی	ناصر رسایی نیا	دریچه	کلیه گرایش‌ها
۸	فرهنگ لغات، اصطلاحات و متون حقوق محیط زیست دریایی [۴۱]	شهرناز فلسفی	انتشارات ماهواره	حقوق بین الملل
۹	فرهنگ اصطلاحات حقوقی بازرگانی	جواد حبیبیون، کمال فهیم ،فرانک ویتور	فرهنگ معاصر	حقوق تجارت
۱۰	فرهنگ لغات و اصطلاحات حقوق کیفری [۳۹]	احمد میر زنده دل	کتاب آمه	حقوق کیفری
۱۱	فرهنگ اصطلاحات حقوق عمومی [۴۲]	محمد کاظم حبیب زاده	جاودانه، جنگل	حقوق عمومی
۱۲	فرهنگ اصطلاحات تخصصی حقوق بین الملل [۴۳]	روی التون، جک پلانو ترجمه پرویز علوی	علوم نوبین	حقوق بین الملل

۱۳	فرهنگ لغات و اصطلاحات حقوق مدنی [۳۶]	مسعود قلعه نویی	مجد	حقوق مدنی
۱۴	فرهنگ حقوقی معاصر [۴۴]	حجت الله بشارت	فرهنگ معاصر	کلیه گرایش ها
۱۵	فرهنگ اصطلاحات حقوق اداری [۴۵]	علی مشهدی	شرکت سهامی انتشار	حقوق اداری
۱۶	فرهنگ حقوقی [۴۶]	رحیم اصلان زاده، باقر انصاری	معاونت حقوقی ریاست جمهوری	کلیه گرایش ها
۱۶	واژه نامه مختصر ثبتی - حقوقی [۴۷]	اسماعیل عابدینی	جنگل	حقوق ثبتی
۱۷	فرهنگ اصطلاحات حقوق بازرگانی و اقتصادی [۴۸]	محمد صادق تیموری	جنگل، جاودانه	حقوق تجارت
۱۸	فرهنگ حقوقی عدالت [۴۹]	محمود رضائی	حقوق یار	کلیه گرایش ها
۱۹	فرهنگ حقوقی مجد [۵۰]	محمد تقی رفیعی	مجد	کلیه گرایش ها
۲۰	فرهنگ واژگان حقوقی	شیرین بیات، فرهاد بیات	دادپانان دانا	کلیه گرایش ها
۲۱	فرهنگ اصطلاحات حقوقی	فهیمه سادات حمیدی	جهاد دانشگاهی	کلیه گرایش ها
۲۲	فرهنگ حقوقی ممتاز	عباس نظیفی - توران کرمی	نشر دادگستر	کلیه گرایش ها
۲۳	فرهنگ حقوقی فارسی انگلیسی	مسعود الظفر صمیمی کیا-فروز آذر فر	انتشارات دشتستان	کلیه گرایش ها
۲۴	فرهنگ حقوق بین الملل [۵۱]	رابرت بلدسو - بوسچک ترجمه بهمن آقایی	گنج دانش	حقوق بین الملل

د) ترجمه فرهنگ های حقوقی:

در سال های پس از پیروزی انقلاب اسلامی، شاهد رشد چشمگیری در ترجمه منابع حقوقی، به ویژه فرهنگ های واژگان تخصصی در این حوزه بوده ایم. در این میان، ترجمه آثاری همچون فرهنگ حقوق بین الملل تألیف رابرت بلدسو و بوسچک با برگردان بهمن آقایی، فرهنگ حقوقی تهیه شده توسط بهمن، و همچنین نسخه فارسی شده فرهنگ حقوقی آکسفورد، نمونه هایی از این روند روبه گسترش محسوب می شوند. این روند نشان دهنده افزایش علاقه به دسترسی به منابع مرجع بین المللی و بهره گیری از آنها در آموزش و پژوهش حقوقی در ایران است.

جدول شماره ۴: ترجمه فرهنگ های حقوقی

ردیف	عنوان	مؤلف یا مترجم	انتشارات	موضوع
۱	فرهنگ حقوق بین الملل [۵۱]	رابرت بلدسو - بوسچک ترجمه بهمن آقایی	گنج دانش	حقوق بین الملل
۲	فرهنگ حقوق	لسلی بزیل کرزون، پ.ا.ج. ریچارد ترجمه قدیر گل کاریان و دیگران	دانشیار	حقوق

۳	فرهنگ حقوقی بهمن	ترجمه بهمن آقایی	گنج دانش	Black's LAW Dictionary
۴	فرهنگ حقوقی آکسفورد	ترجمه حمید هاشم بیگی	طرح نوین	عمومی
۵	حقوق متحدالشکل قراردادهای بیع	پیشتر شلختریم	مجدد	حقوق مدنی
۶	فرهنگ روابط بین الملل	جک سی . پلینو ترجمه حسن پستا	فرهنگ معاصر	حقوق بین الملل
۷	فرهنگ روابط بین الملل	گراهام ایوانز جفری نوام ترجمه حمیرا مشیر زاده	نشر میزان	حقوق بین الملل
۸	حقوق به زبان ساده [۵۲]	دیوید بارکر - کوپین پد فیلد ترجمه محمدجعفر ساعد، نادر ساعد	خرسندی	ترجمه Law made simple
۹	متون تخصصی حقوق جزا [۵۳]	کوپین پد فیلد ترجمه کیوان رنجبری و محمد علی پور فرد	بیرا	حقوق جزا
۱۰	متون تخصصی حقوق قرار دادها [۵۴]	دیوید بارکر، کالین فرانک پد فیلد ترجمه کیوان رنجبری، محمد علی پور فرد	بیرا	حقوق خصوصی

ه) فرهنگ اختصارات و کوتاه نوشته‌ها

در زبان انگلیسی، منابع مفصلی برای اختصارات و نشانه‌های کوتاه‌شده وجود دارد که در هر نوبت چاپ، موارد جدیدی نیز به آن‌ها افزوده می‌شود. از آنجا که استفاده از اختصارات در متون حقوقی بسیار رایج است، تدوین چنین فرهنگ‌هایی می‌تواند نقش مؤثری در تسهیل فهم متون برای دانشجویان، استادان و مترجمان این حوزه ایفا کند و به عنوان ابزار مکمل در فرآیند یادگیری و ترجمه مورد بهره‌برداری قرار گیرد.

جدول شماره ۵: فرهنگ اختصارات و کوتاه نوشته‌ها

ردیف	عنوان	مؤلف یا مترجم	انتشارات	موضوع
۱	فرهنگ جامع اختصارات و سرنام های زبان انگلیسی [۵۵]	سارا قاسمی نراقی	کتاب کیمیا، ثامن الائمه (ع)	عمومی - تخصصی
۲	فرهنگ اختصارات مورد استفاده در ارتباطات بین المللی [۵۶]	محمد هادی ثامنی - منصوره علیین حقیقی فرد	نامه پارسی	روابط بین الملل
۳	فرهنگ اختصارات و کوتاه نوشته‌ها [۵۷]	مسعود پهلوان	نسل روشن	عمومی
۴	فرهنگ لغات مخفف	عباسعلی وفایی	سخن	عمومی
۵	فرهنگ کوتاه نوشته‌ها	نانسی مارشال ترجمه امیر دیوانی	قوس	عمومی

۶	فرهنگ اختصارات حقوقی، سیاسی، نظامی، اقتصادی و سازمان‌های داخلی و بین‌المللی	بهمن آقایی	گنج دانش	عمومی
۷	اختصارات سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای اقتصادی و اصطلاحات تجاری	جواد نامجو فر	موسسه تحقیقات پولی و بانکی	حقوق بازرگانی
۸	فرهنگ اختصارات و سرواژه‌ها	هنسا قادری	مرکز آموزش و تحقیقات صنعتی ایران	عمومی
۹	فرهنگ لغت علائم اختصاری و سرواژه‌ها	سعید اسفندیاری مطلق و علی گلزاریان	جنگل	عمومی

و) متون تخصصی حقوقی:

در حال حاضر در رشته حقوق درسی تحت عنوان متون تخصصی حقوق ۱ و ۲ به تعداد ۴ واحد در دوره کارشناسی تدریس می‌شود. کتاب‌های زیادی تحت این عنوان از سوی ناشرین مختلف چاپ و منتشر شده است که می‌توان به مواردی همچون متون حقوقی به زبان انگلیسی، انگلیسی برای دانشجویان حقوق بین‌الملل فرهاد مشفق و انگلیسی برای دانشجویان حقوق خصوصی فرهاد مشفق و... اشاره کرد.

جدول شماره ۶: متون تخصصی حقوقی

ردیف	عنوان	مؤلف یا مترجم	انتشارات	موضوع
۱	متون حقوقی [۵۸]	نسربین ترازوی	مجد	کلیه گرایش‌ها
۲	متون دانشگاهی حقوق [۵۹]	محمد علی صالحی و نژادی منش	مجد	کلیه گرایش‌ها
۳	متون حقوقی [۶۰]	احمد مومنی راد - سیده ساناز ذبیحی شهری	نشر دادگستر	بین‌الملل عمومی
۴	متون حقوقی [۶۱]	نادر ساعد - محمد جعفر ساعد	خرسندی	کلیه گرایش‌ها
۵	متون حقوقی به زبان انگلیسی [۶۲]	عباس رنجبر	دارالهدایه	کلیه گرایش‌ها
۶	مختصر متون حقوقی دانشگاهی [۶۳]	محمد علی صلح چی - فرزاد بابا خانی	میزان	کلیه گرایش‌ها
۷	متون حقوقی برای دانشجویان حقوق عمومی [۶۴]	مهدی شعبان نیا منصور	گنج دانش	حقوق عمومی
۸	۱۱۰۰ واژه متون حقوقی [۶۵]	محمود رمضانی	حقوق یار	حقوق خصوصی
۹	متون حقوقی انگلیسی [۶۶]	داود اندرز	مجد	حقوق خصوصی
۱۰	متون حقوقی حقوق تجارت بین‌الملل [۶۷]	علی کمیلی پور	جنگل	تجارت
۱۱	متون حقوقی ۱ [۶۸]	احمد ترابی	نگاه بینه	حقوق خصوصی

۱۲	انگلیسی برای دانشجویان حقوق بین الملل [۶۹]	فرهاد مشفق	سمت	حقوق بین الملل
۱۳	انگلیسی برای دانشجویان حقوق خصوصی [۷۰]	فرهاد مشفق - فرزاد شریفیان	سمت	حقوق خصوصی
۱۴	انگلیسی برای دانشجویان رشته حقوق عمومی [۷۱]	فرهاد مشفق	سمت	حقوق عمومی
۱۵	انگلیسی برای دانشجویان حقوق [۷۲]	فاطمه رضایی پور	مجدد	کلیه گرایش ها
۱۶	انگلیسی برای دانشجویان فقه و مبانی حقوق اسلامی [۷۳]	گلنار مزدپسنا و دیگران	دانشگاه یزد	فقه و مبانی حقوق اسلامی
۱۷	انگلیسی برای دانشجویان حقوق جزا و جرم شناسی [۷۴]	فرهاد مشفق	سمت	جزا و جرم شناسی
۱۸	راهنمای کامل انگلیسی برای دانشجویان رشته حقوق [۷۵]	بدیع مرادی	اندیشه سبز	حقوق جزا و جرم شناسی

ز) سایر زبان ها:

با عنایت به پذیرش دانشجوی بین الملل از سوی دانشگاه ها نیاز به این نوع فرهنگ ها بخصوص واژه ها و اصطلاحات حقوقی به زبان عربی در سال های اخیر افزایش پیدا نموده است. کتاب های زیادی تحت این عنوان از سوی ناشرین مختلف چاپ و منتشر شده است که می توان به مواردی همچون فرهنگ حقوقی سه زبانه، فرهنگ حقوقی فرانسه، فرهنگ حقوقی روسی و فرهنگ حقوقی آلمانی ... اشاره نمود.

جدول شماره ۷: سایر زبان ها

ردیف	عنوان	مؤلف یا مترجم	انتشارات	زبان
۱	فرهنگ حقوقی سه زبانه [۷۶]	سید محسن طلوع - اقبال محمدی	معین	انگلیسی فرا نسوی فارسی
۲	فرهنگ لغات حقوقی [۷۷]	عباس زراعت - عبدالمیر عبدالزهره غزالی	خط سوم	عربی به فارسی
۳	ترجمه متون حقوقی فارسی آلمانی [۷۸]	محمد حسین حدادی	سمت	فارسی به آلمانی
۴	اصطلاحات حقوقی به زبانی عربی [۷۹]	اکبر نایب زاده	خرسندی	عربی به فارسی
۵	متون حقوقی به زبان عربی [۸۰]	عباس رنجبر	دارالهدایه	عربی

۶	فرهنگ لغات و اصطلاحات حقوقی روسی [۸۱]	حسن مصطفوی	دانشیار	روسی
۷	فرهنگ اصطلاحات حقوق بازرگانی و اقتصادی [۴۸]	محمد صادق تیموری	جنگل، جاودانه	عربی، انگلیسی، فارسی
۸	فرهنگ حقوقی فارسی فرانسه [۸۲]	هدیه نصیری	مجد	فارسی فرانسه
۹	فرهنگ اصطلاحات حقوق قرار دادها	مرتضی نجف ابادی فراهانی	دانشگاه امام صادق	فرانسه فارسی
۱۰	گزیده متون حقوق فرانسه [۸۳]	ام کانر ترجمه علیرضا میرزایی	بهنامی	فرانسه فارسی
۱۱	فرهنگ توصیفی واژگان حقوقی [۲۷]	زارعی، انصاری، رزاقی	جنگل	فرانسه به فارسی
۱۲	فرهنگ حقوق	حسینقلی کاتبی	گنج دانش	فرانسه به فارسی
۱۳	فرهنگ لغات حقوقی [۸۴]	محمد کاظم لطفی - وحید کوثری	مهرسا	فرانسه فارسی
۱۴	فرهنگ اصطلاحات حقوقی	عبدالحمید ابوالحمد	بنیاد فرهنگ ایران	فارسی فرانسه
۱۵	فرهنگ جامع حقوقی سه سویه	رضا موسی زاده - هادی گلریز	بنیاد حقوقی میزان	انگلیسی فرانسه فارسی
۱۶	فرهنگ تخصصی اصطلاحات مالکیت صنعتی [۸۵]	غلام سلطانی	گنج دانش	انگلیسی فرانسه فارسی
۱۷	متون حقوقی فرانسه در بخش مدنی [۸۶]	جعفر نوری - مجتبی برزگر - مریم فارسی	خرسندی	فرانسه فارسی
۱۸	فرهنگ حقوقی معاصر [۴۴]	حجت الله بشارت	فرهنگ معاصر	فرانسه به فارسی
۱۹	فرهنگ لغات دوسویه حقوقی [۸۷]	بهرام اسماعیلی طارونی	مهر کلام	آلمانی به فارسی
۲۰	فرهنگ اصطلاحات حقوقی دو سویه آلمانی - فارسی، فارسی - آلمانی [۸۸]	شبیم زارع	نگاره مینیاتور	آلمانی فارسی
۲۱	فرهنگ حقوقی لاتین - فارسی [۸۹]	محمود رمضانی نوری	حقوق یار	لاتین فارسی

۲۲	فرهنگ لغات و اصطلاحات حقوق مدنی	مسعود قلعه نویی	مجد	انگلیسی عربی فارسی
----	---------------------------------	-----------------	-----	--------------------------

ح) برنامه (اپلیکیشن)ها:

امروزه بسیاری از فرهنگ‌ها و دانشنامه‌های حقوقی صرفاً به شکل چاپی استفاده نمی‌شوند، بلکه در قالب اپلیکیشن‌های موبایلی یا وب‌اپلیکیشن‌ها عرضه می‌شوند. این امر امکان جست‌وجوی سریع، دسترسی دائمی و به‌روز رسانی محتوا را فراهم می‌کند.

استفاده از فناوری‌های جدید در تدوین فرهنگ‌ها می‌تواند به بهبود روند و کیفیت فرهنگ‌نگاری کمک شایانی کند. این فناوری‌ها باعث می‌شوند که فرایند تدوین فرهنگ‌های تخصصی دقیق‌تر، سریع‌تر و به‌روزتر باشد و از طرفی نیاز به دخالت انسانی در بسیاری از مراحل کاهش یابد.

ح) جدول شماره ۸: برنامه (اپلیکیشن)ها

ردیف	عنوان	تهیه شده توسط	موجود در	موضوع
۱	لغات حقوقی	مجید همتی	برنامه بازار	
۲	ترمینولوژی حقوق	حقوق دان	برنامه بازار	
۳	اصطلاحنامه حقوق	مجد	برنامه بازار	
۴	ویکی واژه اصطلاحات حقوقی	گروه ویکی واژه	برنامه بازار	حقوق خصوصی و عمومی
۵	اپلیکیشن دانشنامه لغات تخصصی حقوق احیاء	آکادمی حقوقی احیای عدالت	بازار	لغات تخصصی حقوقی
۶	دیکشنری حقوقی موفق	پژمان پناهی موفق	-	حقوق خصوصی و عمومی
۷	سفید واژه	دهکده سفید	-	واژه نامه حقوقی فقهی
۸	آنی مشاور	گروه حقوقی برهان	برنامه بازار	مشاوره های تخصصی حوزه کسب و کار
۹	اپلیکیشن حقوقی شهرداد	شهرداد	برنامه بازار	قوانین و مقررات حقوقی

۱۰	اپلیکیشن حقوقی سیدوک	سیدوک	گوگل پلی و بازار	سامانه یکپارچه داور، وکالت و کارشناسی
۱۱	زبان تخصصی رشته حقوق	جمال الدین صدیقی	پارس هاپ	-
۱۳	اپلیکیشن میزانپ	گروه میزان	بازار	-
۱۴	Legal Dictionary by Farlex	فارلکس	گوگل پلی	شامل بیش از ۱۴۵۰۰ واژه و اصطلاح حقوقی
۱۵	Law App	Rachit Technology	گوگل پلی	دسترسی به بیش از هزار قانون
۱۶	App for Lawyers, Legal advice PathLegal	PathLegal	گوگل پلی	-
۱۷	Law Dictionary Offline	EasyGoing	گوگل پلی	

ت) فرهنگ های حقوقی انگلیسی به انگلیسی

ناشر	موضوع	عنوان	ردیف
Thomson Reuters; 12th ed. edition (June 4, 2024)	70,000 entries	Black's Law Dictionary	۱
Lawyers Co-Op Pub Co; 3rd edition (January 1, 1969)	Law Dictionary With Pronunciations	Ballentine's Law Dictionary	۲
Oxford University Press; 7th edition (June 22, 2009)	with over 4,200 concise, informative entries on all aspects of English law	Oxford Dictionary of Law	۳
Barrons Educational Services; Fifth edition (November 1, 2015)	includes over 2,500 terms	Dictionary of Legal Terms: Definitions and Explanations for Non-Lawyers	۴
Lloyd Duhaime, Victoria, Canada	Lloyd Duhaime	Duhaime's Law Dictionary	۵
NOLO; 1st edition (May 24, 2009)	contains 3,800 plain-English legal definitions	Nolo's Plain-English Law Dictionary	۶
Merriam-Webster, Inc.; Newest Edition (April 1, 2016)	10,000 legal words and phrases	Merriam-Webster's Dictionary of Law	۷

۸	The People's Law Dictionary	Gerald Hill	MJF; First Edition (January 1, 2002)
۹	The Winning Brief	۱۰۰ Tips for Persuasive Briefing in Trial and Appellate Courts	Oxford University Press, ۱۹۹۹
۱۰	Concise Law Dictionary	Y. V. Chandrachud	Lexis Nexis Butterworths Wadhwa Nagpur, ۲۰۰۸
۱۱	Dictionary of Legal Terms	RPH Editorial Board	Ramesh Publishing House, ۲۰۲۴
۱۲	Vocabulary for Law Students	Anthony Rainwater et al	Bricktop Publishing LLC (March ۲۵, ۲۰۲۳)

ج) تجزیه و تحلیل و فرا تحلیل فرهنگ های تخصصی :

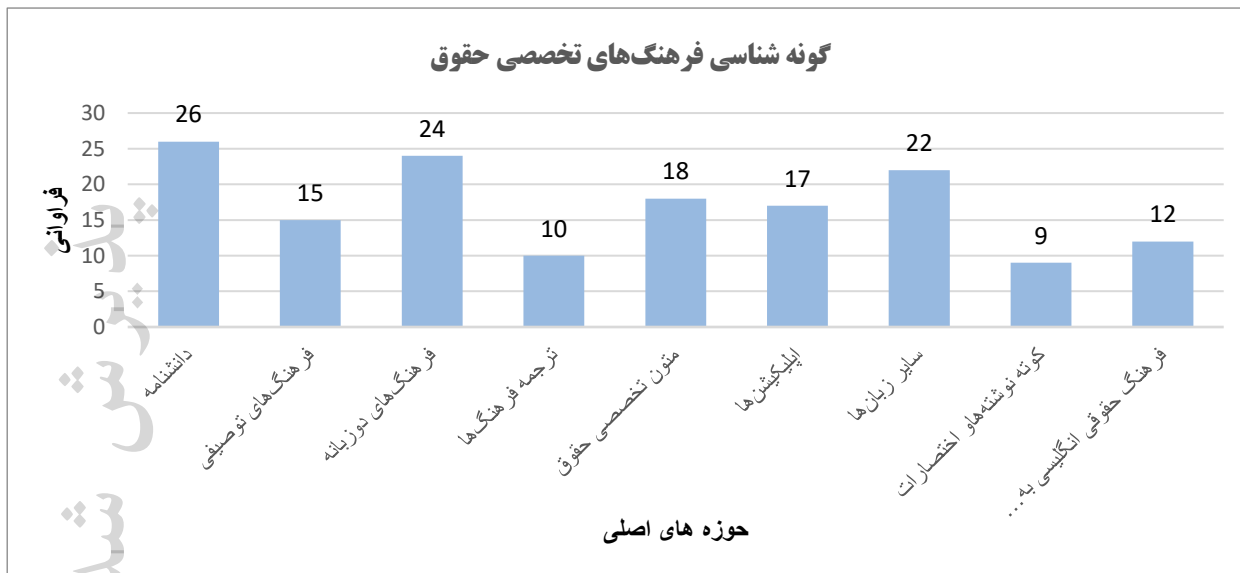
بر اساس داده های استخراج شده از پژوهش و تحلیل های صورت گرفته در قالب هشت جدول پیشین، دسته بندی نهایی انواع فرهنگ های تخصصی حقوقی در قالب جدول شماره ۹ ارائه شده است تا تصویر روشن تری از تنوع و ساختار این فرهنگ ها به دست داده شود.

جدول شماره ۹: گونه شناسی فرهنگ های تخصصی حقوق

حوزه های اصلی	فروانی	درصد
دانشنامه	۲۶	۱۷
فرهنگ های توصیفی	۱۵	۱۰
فرهنگ های دوزبانه	۲۴	۱۵.۶
ترجمه فرهنگ ها	۱۰	۶.۵
متون تخصصی حقوق	۱۸	۱۱.۷
اپلیکیشن ها	۱۷	۱۱.۲
سایر زبان ها	۲۲	۱۴.۳
کوته نوشته ها و اختصارات	۹	۵.۸
فرهنگ حقوقی انگلیسی به انگلیسی	۱۲	۷.۸
جمع	۱۵۳	۱۰۰

مفاد جدول بالا نشان می دهد که فرهنگ های دوزبانه با ۱۵.۶ درصد و متون تخصصی با ۱۱.۷ درصد، دانشنامه و ترجمه فرهنگ به ترتیب هر کدام با ۱۷ و ۶.۵ درصد عنوان را به خود اختصاص داده اند. از ۱۵۳ عنوان اثر بررسی شده، ۱۱.۲ درصد به برنامه (اپلیکیشن)

ها ۱۴.۳ درصد به سایر زبان‌ها و ۵.۸ درصد به کوتاه نوشته‌ها و اختصارات و ۷.۸ به فرهنگ‌های انگلیسی به انگلیسی اختصاص دارد.

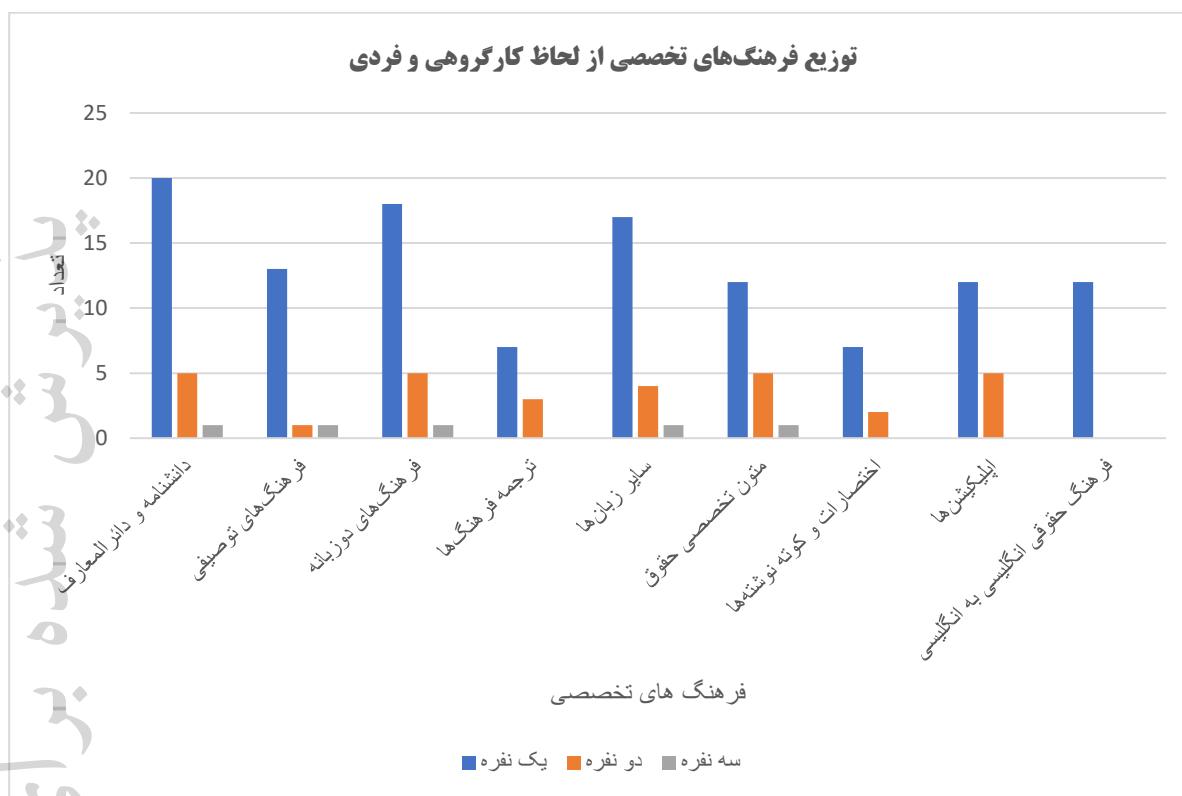
شکل ۱ گونه شناسی فرهنگ تخصصی حقوق

جدول شماره ۱۰: توزیع فرهنگ‌های تخصصی از لحاظ کارگروهی و فردی

ردیف	عنوان	یک نفره	دو نفره	سه نفره و بیشتر	جمع
۱	دانشنامه و دائرالمعارف	۲۰	۵	۱	۲۶
۲	فرهنگ‌های توصیفی	۱۳	۱	۱	۱۵
۳	فرهنگ‌های دوزبانه	۱۸	۵	۱	۲۴
۴	ترجمه فرهنگ‌ها	۷	۳	۰	۱۰
۵	سایر زبان‌ها	۱۷	۴	۱	۲۲
۶	متون تخصصی حقوق	۱۲	۵	۱	۱۸
۷	اختصارات و کوتاه نوشته‌ها	۷	۲	۰	۹
۸	برنامه (اپلیکیشن)	۱۲	۵	۰	۱۷
۹	فرهنگ حقوقی انگلیسی به انگلیسی	۱۲	۰	۰	۱۲
	جمع	۱۱۸	۳۰	۵	۱۵۳

اطلاعات مندرج در جدول نشان می‌دهد که بیش از ۷۷ درصد از فرهنگ‌های بررسی شده توسط یک فرد، حدود ۱۹.۶ درصد با مشارکت دو نفر، و تنها ۳.۲ درصد از آن‌ها به صورت گروهی تدوین شده‌اند. این در حالی است که تهیه و تدوین فرهنگ‌های تخصصی ماهیتی

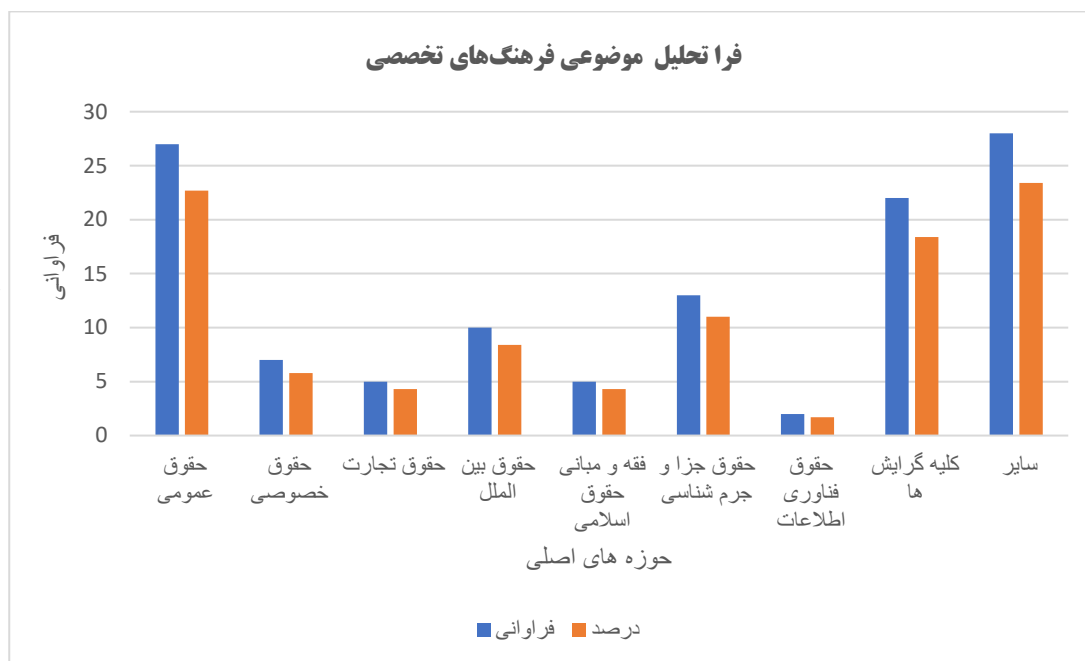
چندبعدي دارد و نيازمند همكاري جمعي و بهره‌گيري از تخصص‌هاي گوناگون است،
بنابراين اجراي آن به شكل تيمي از اهميت بالايي برخوردار است.

شكل ۲ توزيع فرهنگ‌هاي تخصصي از لحاظ كارگروهي و فردي

جدول شماره ۱۱: فرا تحليل موضوعي فرهنگ‌هاي تخصصي

ردیف	حوزه‌هاي اصلي	فراواني	درصد
۱	حقوق عمومي	۲۷	۲۲.۷
۲	حقوق خصوصي	۷	۵.۸
۳	حقوق تجارت	۵	۴.۳
۴	حقوق بين الملل	۱۰	۸.۴
۵	فقه و مباني حقوق اسلامي	۵	۴.۳
۶	حقوق جزا و جرم شناسي	۱۳	۱۱
۷	حقوق فناوري اطلاعات	۲	۱.۷
۸	كلييه گرايش‌ها	۲۲	۱۸.۴
۹	ساير	۲۸	۲۳.۴
۱۰	جمع	۱۲۰	۱۰۰

شکل ۳ فرا تحلیل موضوعی فرهنگ‌های تخصصی

نتایج به دست آمده از بررسی بیش از ۱۵۰ فرهنگ تخصصی حقوقی نشان می‌دهد که ۴۴ درصد از این آثار به طور مشخص به موضوعاتی همچون حقوق عمومی، حقوق خصوصی، حقوق جزا، حقوق تجارت و جرم‌شناسی پرداخته‌اند. در مقابل، ۵۶ درصد دیگر به حوزه‌هایی نظیر فقه و مبانی حقوق اسلامی، حقوق بین‌الملل، حقوق فناوری اطلاعات و سایر گرایش‌های مرتبط با علم حقوق اختصاص یافته‌اند.

د) سنجش و آسیب‌شناسی فرهنگ‌های تخصصی در ایران :

۱. به دلیل کمبود جامعیت و به‌روزرسانی در این فرهنگ‌ها، آثار موجود قادر نیستند به طور کامل نیازهای دانشجویان، اساتید و پژوهشگران رشته حقوق و شاخه‌های مرتبط را برآورده کنند؛

۲. آموزش درس متون تخصصی حقوق در ایران کاربرد عملی چندانی نداشته و کمکی شایان به دانشجویان برای فهم و ترجمه متون تخصصی نمی‌کند؛
۳. در فرآیند نگارش این فرهنگ‌ها، دقت لازم در به کارگیری قواعد حرفه‌ای فرهنگ‌نگاری لحاظ نشده است و به‌ویژه در نمونه‌های دوزبانه، اغلب شاهد نادیده گرفتن اصول علمی و معیارهای متداول در تدوین فرهنگ‌های تخصصی هستیم.
۴. با وجود ظرفیت و توانمندی بالای اساتید برجسته حقوق در دانشگاه‌های معتبر، مشارکت آن‌ها در فرآیند فرهنگ‌نویسی بسیار محدود و کم‌رنگ بوده است؛
۵. بیش از ۷۷ درصد از فرهنگ‌ها به صورت فردی تهیه شده‌اند و روحیه همکاری گروهی و کار تیمی که در بسیاری از فعالیت‌های علمی رایج است، در این زمینه کمتر دیده می‌شود؛
۶. ناشران شناخته‌شده و مراکز پژوهشی تخصصی حقوق نقش فعالی در تألیف و انتشار فرهنگ‌های تخصصی حقوقی ایفا نکرده‌اند؛
۷. در ترجمه و معادل‌گذاری اصطلاحات، از انتخاب‌های دقیق و مناسب استفاده نشده و بسیاری از فرهنگ‌ها نیازمند بازنگری و به‌روزرسانی مداوم هستند.
۸. رشته حقوق دارای ابعاد مختلفی است و معمولاً چند بعد از موضوعات مختلف را در خود جای می‌دهد. دقیقاً به دلیل وجود همین چند بعدی بودن این رشته، مترجم تخصصی حقوق علاوه بر دانش ترجمه باید هم‌زمان از دانش عمومی بالایی برخوردار باشد و به گرایش‌های مختلف مربوط به حقوق نیز تسلط و اشراف کاملی را داشته باشد.
۹. در عنوان بسیاری از این کتب از کلمه فرهنگ استفاده شده این در حالی است که فرهنگ لغت یا فرهنگ واژگان، کتابی است که در آن معانی واژه‌های یک، دو، یا چند زبان همراه با توضیحات مربوط به ریشه، تلفظ، یا اطلاعات دیگر مربوط به واژه‌ها به ترتیب

حروف الفبای زبان یا زبان‌هایی معین گردآوری می‌شوند؛ لذا به نظر می‌رسد استفاده از واژه‌نامه یا فرهنگ واژگان نسبت به فرهنگ لغات صحیح‌تر به نظر می‌رسد.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر نشان می‌دهد که فرهنگ‌های تخصصی حقوقی در ایران، علی‌رغم اهمیت فراوانشان به عنوان ابزارهای بنیادی در انتقال دانش و تبیین مفاهیم حقوقی، با چالش‌ها و نواقص قابل توجهی مواجه هستند. از میان بیش از ۱۵۰ نمونه مورد بررسی، مشخص گردید که مشکلات عمده شامل موارد زیر می‌شود:

- ضعف پردازش علمی و ترجمه‌های نامناسب: بسیاری از فرهنگ‌ها از نظر علمی به‌روز نبوده و در ترجمه واژگان حقوقی، دقت لازم رعایت نشده است. عدم تطابق معادل‌های اصطلاحی و استفاده از ترجمه‌های سطحی، مانع از انتقال صحیح مفاهیم می‌شود.
- کمبود مشارکت اساتید و متخصصان: مشارکت محدود اساتید برجسته و متخصصان حقوق در تدوین این آثار، منجر به فقدان اعتبار و جامعیت در منابع فرهنگی حقوقی گردیده است.
- عدم استفاده از فناوری‌های نوین: بهره‌گیری ناکافی از ابزارها و نرم‌افزارهای پیشرفته در تدوین فرهنگ‌های تخصصی، روند کار را کند کرده و امکان ارتقای کیفیت و کارآمدی این آثار را کاهش داده است.
- نبود کار تیمی و هماهنگی میان رشته‌ای: کارهای انجام شده عمدتاً به صورت انفرادی صورت گرفته و نبود هماهنگی میان زبان‌شناسان، حقوق‌دانان و متخصصان فرهنگ‌نگاری، باعث شده تا منابع موجود از دیدگاه‌های چندجانبه و تخصصی بهره‌مند نباشند.
- عدم رعایت معیارهای بین‌المللی: عدم تطابق با معیارهای بین‌المللی و بومی‌سازی نادرست، منجر به ایجاد خلأهایی در ارائه واژگان، معانی و کاربردهای حقوقی شده است. با توجه به

یافته‌های به‌دست آمده، ضرورت بازنگری در فرآیند تدوین فرهنگ‌های تخصصی حقوق در ایران آشکار است.

پیشنهادهای

راهکارها و پیشنهادهای پژوهش به‌اختصار به شرح زیر است:

۱. بهره‌گیری از فناوری‌های نوین نقش مهمی در پیشرفت فرهنگ‌نویسی داشته است. نرم‌افزارهای پیشرفته با قابلیت‌های چندزبانه، تصحیح خودکار و امکانات صفحه‌آرایی باعث شده‌اند تا فرآیند تدوین فرهنگ‌ها با سرعت و دقت بیشتری انجام شود. امروزه حتی یک نویسنده با استفاده از این ابزارهای مدرن می‌تواند به‌تنهایی فرهنگ تخصصی تألیف کند، هرچند همچنان نیاز به ویراستار و بازبین احساس می‌شود.

۲. نرم‌افزار «توینلکس» ابزاری است که برای تدوین فرهنگ‌های تک‌زبانه، دوزبانه و نیمه‌دوزبانه طراحی شده و امکان انتشار نسخه‌های چاپی و الکترونیکی را فراهم می‌آورد. این برنامه به گونه‌ای ساخته شده است که کاربران بتوانند با تنظیمات دلخواه، انواع مختلف فرهنگ‌ها را به راحتی تهیه کنند. استقبال گسترده مراکز و سازمان‌های معتبر مانند انتشارات آکسفورد، مجمع فرهنگ ملی آفریقای جنوبی و فرهنگستان پزشکی سلطنتی اسپانیا نشان‌دهنده موفقیت این نرم‌افزار در رسیدن به اهداف خود است.

۳. فرهنگ‌نویسی به‌صورت گروهی و تیمی از اهمیت بالایی برخوردار است؛ تجربه کشورهای غربی نشان می‌دهد که تهیه چنین آثاری فراتر از توان یک فرد بوده و نیازمند همکاری مستمر بین نویسندگان، پژوهشگران و کارشناسان مختلف است. برای تحقق این هدف، داشتن یک برنامه‌ریزی منظم و حمایت یک نهاد یا مؤسسه معتبر که بتواند این فرآیند را مدیریت کند، ضروری به نظر می‌رسد.

۴. ضرورت توجه به آموزش حرفه‌ای فرهنگ‌نگاری و تقویت جایگاه آن در نظام آموزش عالی، موجب شده است تا این حوزه به تدریج در قالب رشته‌ای علمی و دانشگاهی مطرح شود. در پاسخ به نیازهای علمی و شغلی، بسیاری از دانشگاه‌ها به‌ویژه در کشورهای آفریقایی، اروپایی، چین، استرالیا و هند، اقدام به برگزاری دوره‌های تخصصی در زمینه مبانی نظری و عملی تدوین فرهنگ‌ها کرده‌اند که اغلب در سطح تحصیلات تکمیلی ارائه می‌شوند. نقش عامل انسانی در آموزش هرگز نباید دست‌کم گرفته شود. در جهان امروز، فرهنگ‌نگار، علاوه بر نیاز به آموزش عمومی مطلوب باید شخصی با فراست با طبعی جستجوگر و دقیق بوده و استعدادی ذاتی در زمینه مسائل مرتبط با زبان داشته باشد. آموزش‌های تخصصی سبب شکوفاشدن این ویژگی‌ها و تربیت متخصصان فرهنگ‌نگاری می‌شود. رشته فرهنگ‌نگاری هنوز جایگاه مشخصی در نظام آموزشی دانشگاه‌های کشور نیافته است و این خلأ می‌تواند استمرار فعالیت‌های مرتبط را با چالش مواجه سازد. از این رو، ضرورت دارد آموزش فرهنگ‌نگاری به‌صورت هدفمند و منسجم در برنامه‌های علمی دانشگاهی گنجانده شود تا از رکود یا توقف این حوزه تخصصی جلوگیری گردد.

۵. مؤسسات پژوهشی و ناشران تخصصی نقش مهمی در تولید فرهنگ‌های دوزبانه ایفا می‌کنند؛ برای مثال، انتشارات «فرهنگ معاصر» از سال ۱۳۶۰ با برنامه‌ریزی منظم و همکاری زبان‌شناسان برجسته، توانسته مجموعه‌ای از فرهنگ‌های ارزشمند را منتشر کند. آثار مهمی مانند «فرهنگ هزاره» به سرپرستی علی محمد حق‌شناس و «فرهنگ پویا» به مدیریت محمدرضا باطنی و تیم همراه، نمونه‌هایی شاخص در این زمینه به شمار می‌آیند.

۶. تلاش برای یافتن معادل‌های دقیق و مناسب در فرهنگ‌نگاری تخصصی بسیار حائز اهمیت است؛ یکی از نمونه‌های برجسته در این حوزه، فرهنگ داریوش آشوری است که در آن معادل‌های مناسبی برای واژگان و مفاهیم علوم انسانی ارائه شده است.

در بررسی فرهنگ‌های موجود، آشکار است که دقت کافی در برگزیدن معادل‌های واژگان صورت نگرفته است. در این میان، فرهنگستان زبان و ادب فارسی می‌تواند در اصلاح و به‌کارگیری معادل‌های دقیق و مناسب نقش مؤثری ایفا کند. گروه تخصصی حقوق این فرهنگستان نیز اقدام به انتخاب برخی معادل‌ها کرده و پس از بررسی، آن‌ها را به تصویب رسانده است. برای مثال آغازگری بهره‌برداری را برای استارت‌آپ، سازمان خدمات کشوری برای سیویل سرویس، تارنما برای وب سایت و... پیشنهاد داده‌اند.

۷. ایجاد کمیته‌ای تخصصی با عنوان «زبان، مفاهیم و واژگان حقوق» زیر نظر انجمن حقوق ایران ضروری به نظر می‌رسد؛ زیرا تاکنون درباره معادل‌های فارسی و روش‌های معادل‌سازی مفاهیم حقوقی، همچنین نحوه تدوین مقالات و آثار در این حوزه، گفت‌وگوهای تخصصی کافی میان کارشناسان انجام نگرفته و توافقی شکل نگرفته است. هرچند امکان تعیین یک الگوی یکتا وجود ندارد، اما می‌توان قواعد متنوع زبانی مرتبط با این رشته را با توجه به ظرفیت‌های زبان فارسی مورد بررسی قرار داد. هدف اصلی این کارگروه، ارتقای معیارهای نگارشی در تألیف و ترجمه متون حقوقی به زبان فارسی، از جنبه‌های زبان‌شناسی، مفهومی و معادل‌سازی است و همچنین تلاش برای تدوین چارچوب‌ها و معیارهایی که به جامعه حقوقی کشور ارائه شود. این گروه می‌تواند مسئولیت انتخاب واژگان تخصصی حقوق را نیز از سوی فرهنگستان زبان و ادب فارسی به عهده بگیرد و با همکاری برجسته‌ترین مترجمان حقوقی کشور به این مهم دست یابد.

۸. سازگار کردن نرم‌افزارهای تخصصی فرهنگ‌نویسی با شرایط بومی و به‌کارگیری روش‌های نوین در تدوین فرهنگ‌ها می‌تواند روند تولید این آثار را بهبود بخشد.

۹. تدوین دستورالعمل‌های دقیق و کاربردی برای فرهنگ‌نویسی توسط مسئولان مربوطه، همراه با بهره‌مندی از جدیدترین یافته‌های علمی در زمینه ساختار و محتوا، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

۱۰. رعایت معیارهای بین‌المللی همراه با بومی‌سازی کار فرهنگ‌نویسی.

۱۱. بازنگری مستمر و روزآمد کردن مطالب فرهنگ‌ها و واژه‌نامه‌های تخصصی حقوق. نکته قابل تأمل در استفاده از فرهنگ لغت، عدم استفاده از فرهنگ لغت‌های خیلی قدیمی است. به عبارت دیگر، به منظور دسترسی به جدیدترین کلمات، عبارات، ترکیب لغات، و ... ارتقای فرهنگ لغت هر دو یا سه سال حائز اهمیت است. به علاوه، توصیه می‌شود برای مقاصد مختلف از فرهنگ‌های لغت متفاوت استفاده کنید مثلاً فرهنگ لغات مترادف و متضاد، فرهنگ کلمات ترکیبی، فرهنگ لغات مصور، فرهنگ ریشه‌شناسی واژگان انگلیسی و غیره.

پانویس

[۱] نسرین مهرا، دانشنامه حقوق کیفری انگلستان. بنیاد حقوقی میزان.

[۲] محمد جعفر جعفری لنگرودی، دانشنامه حقوقی .

[۳] لعیا جنیدی، امیرحسن نیازپور، دانشنامه سیاستگذاری حقوقی. معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات ریاست جمهوری، ۱۳۹۹.

- [۴] امید یزدی، دانشنامه حقوقی خانواده. آوا، ۱۳۹۸.
- [۵] فهیمه ملک زاده، دانشنامه حقوقی حقوق مدنی. مجد، ۱۳۹۵.
- [۶] فهیمه ملک زاده، دانشنامه حقوقی حقوق جزا. «مجد، ۱۳۹۸.
- [۷] عبدالله احمدی، دانشنامه حقوقی امور گمرکی. میزان.
- [۸] مسعود انصاری-محمد علی طاهری، دانشنامه حقوق خصوصی .
- [۹] محسن شریفی، دانشنامه مسولیت کیفری. میزان.
- [۱۰] مسعود امامی -رمضانعلی چوپای جویباری، دانشنامه اسلام و حقوق بین الملل بشر دوستانه. میزان.
- [۱۱] علیرضا شکر بیگی -یوسف نیازی -یحیی پیری، ترمینولوژی حقوق جزای اختصاصی. انتشارات آوا، ۱۳۹۴.
- [۱۲] جیمز بی تابس ترجمه محمدجعفر ساعد، دانشنامه حقوق اخلاق زیستی. مجد، ۱۳۹۶.
- [۱۳] علی اکبر رشاد، دانشنامه قران و حقوق. پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۴۰۱.
- [۱۴] دکتر احمد خسروی، دکتر داوود کاظمی، دانشنامه تفصیلی حقوق عمومی. انتشارات دانشگاه بیرجند، ۱۴۰۰.
- [۱۵] مایک مگوایر راد مورگان رابرت رینر، دانشنامه جرم شناسی آکسفورد. میزان، ۱۳۹۴.
- [۱۶] دیوید رابرتسون، دانشنامه حقوق بشر. خرسندی، ۱۳۹۷.
- [۱۷] کاظم موسوی بجنوردی، دانشنامه حقوق ایران. دایرة المعارف بزرگ اسلامی، ۱۴۰۳.
- [۱۸] امید محمدی، دوائرالمعارف حقوقی شوراها و شهرداری ها. جنگل، ۱۳۹۸.

- [۳۴] فهیمه ملک زاده، اصطلاحات تشریحی حقوق جزا عمومی و اختصاصی. مجد.
- [۳۵] عاطفه افکاری مهربانی، کاربردی ترین لغات و اصطلاحات حقوقی. مجد.
- [۳۶] مسعود قلعه نویی، فرهنگ لغات و اصطلاحات حقوق مدنی. مجد، ۱۳۹۴.
- [۳۷] عیسی ولایی، فرهنگ تشریحی اصطلاحات اصول. نشرنی.
- [۳۸] مسعود زهدی، فرهنگ تشریحی لغات، عبارات و اصطلاحات قراردادهای خدمت، تجاری، سرمایه گذاری و تامین مالی رایج در صنعت نفت بین المللی. هزاره سوم اندیشه.
- [۳۹] احمد میر زننده دل، فرهنگ لغات و اصطلاحات حقوق کیفری. کتاب آمه، ۱۳۹۳.
- [۴۰] محسن جابری عربلو، فرهنگ اصطلاحات فقه اسلامی. امیر کبیر.
- [۴۱] شهرناز فلسفی، فرهنگ لغات، اصطلاحات و متون حقوق محیط زیست دریایی. انتشارات ماهواره، ۱۴۰۱.
- [۴۲] محمد کاظم حبیب زاده، فرهنگ اصطلاحات حقوق عمومی: فارسی - انگلیسی، انگلیسی - فارسی: واژه نامه حقوق عمومی و قانون اساسی. جاودانه، جنگل، ۱۳۹۴.
- [۴۳] روی التون، جک پلانو ترجمه پرویز علوی، فرهنگ اصطلاحات تخصصی حقوق بین الملل. علوم نوین، ۱۳۷۸.
- [۴۴] حجت الله بشارت، فرهنگ حقوقی معاصر. فرهنگ معاصر، ۱۳۹۴.
- [۴۵] علی مشهدی، فرهنگ اصطلاحات حقوق اداری. شرکت سهامی انتشار، ۱۴۰۰.
- [۴۶] رحیم اصلان زاده، باقر انصاری، فرهنگ حقوقی. معاونت حقوقی ریاست جمهوری، ۱۳۹۶.
- [۴۷] اسماعیل عابدینی، واژه نامه مختصر ثبتی - حقوقی. جنگل، ۱۳۹۸.

- [۴۸] محمد صادق تیموری، فرهنگ اصطلاحات حقوق بازرگانی و اقتصادی. جنگل جاودانه، ۱۳۹۵.
- [۴۹] محمود رمضانی، فرهنگ حقوقی عدالت. حقوق یار، ۱۳۹۴.
- [۵۰] محمد تقی رفیعی، فرهنگ حقوقی مجد. مجد، ۱۳۹۴.
- [۵۱] رابرت بلدسو - بوسچک، فرهنگ حقوق بین الملل. گنج دانش، ۱۳۷۵.
- [۵۲] دیوید بارکر - کویین پدیلد، حقوق به زبان ساده. خرسندی، ۱۳۹۴.
- [۵۳] کالین فرانک پدیلد مترجمان: کیوان رنجبری، محمد علی پورفرد، متون تخصصی حقوق جزا. بیرا، ۱۴۰۰.
- [۵۴] دیوید بارکر، کالین فرانک پدیلد ترجمه کیوان رنجبری، محمد علی پورفرد، حقوق قرار دادها. بیرا، ۱۴۰۰.
- [۵۵] سارا قاسمی نراقی، "فرهنگ جامع اختصارات"، کیمیا.
- [۵۶] محمد هادی ثامنی - منصوره علین حقیقی فرد، فرهنگ اختصارات مورد استفاده در ارتباطات بین المللی. نامه پارسی، ۱۳۹۶.
- [۵۷] مسعود پهلوان، فرهنگ اختصارات و کوته نوشته‌ها. نسل روشن.
- [۵۸] نسرین ترازوی، متون حقوقی. مجد، ۱۳۹۸.
- [۵۹] محمد علی صلح چی، هیبت الله نژندی منش، متون دانشگاهی حقوق. مجد، ۱۳۹۲.
- [۶۰] احمد مومنی راد - سیده ساناز ذبیحی شهری، متون حقوقی. نشر داد گستر، ۱۴۰۲.
- [۶۱] نادر ساعد - محمد جعفر ساعد، متون حقوقی. خرسندی، ۱۳۹۴.
- [۶۲] عباس رنجبر، متون حقوقی به زبان انگلیسی. دارالهدایه، ۱۳۹۷.

- [۶۳] محمد علی صلح چی، فرزاد باباخانی، مختصر متون حقوقی دانشگاهی. میزان، ۱۴۰۱.
- [۶۴] مهدی شعبان نیا منصور، متون حقوقی برای دانشجویان حقوق عمومی. گنج دانش، ۱۳۹۸.
- [۶۵] محمود رضائی ۱۱۰۰، واژه متون حقوقی. حقوق یار، ۱۴۰۲.
- [۶۶] داود اندرز، متون حقوقی انگلیسی. مجد، ۱۴۰۲.
- [۶۷] علی کمیلی پور، متون حقوقی حقوق تجارت بین الملل. جنگل، ۱۳۹۷.
- [۶۸] احمد ترابی، متون حقوقی ۱. نگاه بینه، ۱۴۰۰.
- [۶۹] فرهاد مشفق، انگلیسی برای دانشجویان رشته حقوق بین الملل. سمت، ۱۳۷۶.
- [۷۰] فرهاد مشفق، فرزاد شریفیان، انگلیسی برای دانشجویان حقوق خصوصی. سمت، ۱۳۸۶.
- [۷۱] فرهاد مشفق، انگلیسی برای دانشجویان رشته حقوق عمومی. سمت، ۱۳۷۶.
- [۷۲] فاطمه رضایی پور، انگلیسی برای دانشجویان حقوق. مجد، ۱۳۹۶.
- [۷۳] ف. ط. م. ن. ع. ت. گلنار مزداپسنا، انگلیسی برای دانشجویان فقه و مبانی حقوق اسلامی. کتابیران، ۱۳۹۵.
- [۷۴] فرهاد مشفق، انگلیسی برای دانشجویان حقوق جزا و جرم شناسی. سمت، ۱۳۹۶.
- [۷۵] بدیع مرادی، راهنمای کامل انگلیسی برای دانشجویان رشته حقوق. اندیشه سبز، ۱۳۸۵.
- [۷۶] سید محسن طلوع - اقبال محمدی، فرهنگ حقوقی سه زبانه. معین، ۱۳۹۰.
- [۷۷] عباس زراعت، عبدالمیر عبد الزهره غزالی، فرهنگ لغات حقوقی. خط سوم، ۱۳۸۲.

- [۷۸] دکتر محمدحسین حدادی، ترجمه متون حقوقی از فارسی به آلمانی: در نظریه و عمل. سمت، ۱۴۰۲.
- [۷۹] اکبر نایب زاده، اصطلاحات حقوقی به زبان عربی. خرسندی، ۱۳۹۸.
- [۸۰] عباس رنجبر، متون حقوقی به زبان عربی. دارالهدایه، ۱۳۹۷.
- [۸۱] حسینعلی مصطفوی گرو، فرهنگ لغات و اصطلاحات حقوقی روسی - فارسی. دانشیار، ۱۴۰۲.
- [۸۲] هدیه نصیری، فرهنگ حقوقی فارسی فرانسه. مجد، ۱۳۹۷.
- [۸۳] ام کانر ترجمه علیرضا میرزایی، گزیده متون حقوق فرانسه. بهنامی، ۱۳۸۲.
- [۸۴] محمد کاظم لطفی - وحید کوثری، فرهنگ لغات حقوقی. مه‌رسا، ۱۳۹۴.
- [۸۵] غلام سلطانی، فرهنگ تخصصی اصطلاحات مالکیت صنعتی. گنج دانش، ۱۳۸۸.
- [۸۶] جعفر نوری یوشانلوئی، مجتبی برزگر، مریم فارسی، متون حقوقی فرانسه در بخش مدنی. خرسندی، ۱۳۹۶.
- [۸۷] بهرام اسماعیلی طارونی، فرهنگ لغات دوسویه حقوقی: آلمانی به فارسی، فارسی به آلمانی. مهر کلام، ۱۳۹۹.
- [۸۸] شب‌نم زارع، فرهنگ اصطلاحات حقوقی دو سویه آلمانی - فارسی، فارسی - آلمانی. نگاره مینیاتور، ۱۳۹۶.
- [۸۹] محمود رمضانی نوری، فرهنگ حقوقی لاتین - فارسی. حقوق یار، ۱۴۰۲.

ابوالحمد، عبدالحمید و همکاران (۱۳۵۶). فرهنگ اصطلاحات حقوقی فارسی-فرانسه، چاپ اول، تهران: انتشارات بنیاد فرهنگ ایران.

حسن، ه. م. (۱۳۹۸). معیارهای نحوی در تفکیک و بازشناسی واژه‌ها در فرهنگ نویسی. اندیشه‌های ادبی، ۵، ۴۵-۲۵.

عرفان، ق. ف. (۱۳۷۹). نقدی بر فرهنگ نگاری در ایران. اطلاعات علمی.

علی، خ. ف. (۱۳۸۲). دوره جدید فرهنگ نویسی در ایران. مترجم.

بلیکی. (۱۳۸۷). طراحی پژوهش های اجتماعی. تهران: نشر نی.

جعفری، ز. (۱۳۹۲). مروری بر مقوله نقد فرهنگ لغت و مبانی آن.

جکسون، ہ. ہ. (n.d.). آشنایی، یا فرهنگ نویسی. نشر کتاب بہار.

حسین، ا. م. (۱۳۸۷). بررسی مقابله ایی فرهنگهای لغات انگلیسی- فارسی. مطالعات ترجمه. ۲۲-۵، ۲۲،

حسین، د. (۱۳۹۸). آسیب شناسی شیوه معادل گرینی در فرهنگ معاصر کیمیا. پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی، ۱۵۵-۱۳۹، ۲۳.

حسین، م. (۱۳۹۳). ارزیابی فرهنگ اصطلاحات فلسفه و علوم اجتماعی (انگلیسی و فارسی). همایش علمی زبان، مفاهیم و واژگان علوم اجتماعی.

دلاوری. (۱۳۹۰). فرهنگ نگاری تخصصی علوم سیاسی و روابط بین الملل در ایران: آسیب ها و راهکارها.

فرهنگستان (فرهنگ نو سس)، مهر ۱۳۸۸ شماره ۲۰۲،

رضایی، س. ن. (۱۳۸۸). معرفی و نقد اصول فرهنگ نویسی. دانشکده ادبیات و علوم انسانی (باهر کرمان) دوره جدید زمستان ۱۳۸۸ شماره ۲۶، ۲۶.

ضمیر، ا. ش. (۱۴۰۰). ارائه مدل جامع کاربردی تدوین استانداردهای واژگان با رویکرد تحلیل هم‌واژگانی. فصلنامه مدیریت استاندارد و کیفیت، ۱۶۳-۱۴۱.

طباطبایی، س. م. (۱۳۸۲). درآمدی بر نگارش فرهنگ‌های تخصصی. دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد ۱۳۸۲ شماره ۴، ۴.

قانع فر. (۱۳۸۲). چالش‌های فرهنگ‌نگاری در ایران. مطالعات ترجمه. ۳۰-۴۲، ۱.

ISO ۱۰۸۷. (۲۰۱۹). Terminology work and terminology science — Vocabulary.

ISO ۷۰۴. (۲۰۰۹). Terminology work—Principles and method.